

I

Ох, і очеретяна ж річка Оскіл! Ох, і рибна ж вона, ох же ж і вутяна!

І вутяна, і дупеляча, і бекасинна!

А яка вода в Осколі!

Легідна, ласкава, м'яко-шовкова!

Як попливти з міста, з Куп'янки, Осколом за течією, кілометрів за 20,
на узгір'ї розляглося село Сеньків...

Під Сеньковом Оскіл-річка ділиться на три рукави-річища; а поміж
тими, поміж рукавами-річищами, — острови, буйним очеретом
закучерявлені; очеретом, кугою, осокою, диною м'ятою...

"Ой, шумить очерет та й лепехуватий", щось свої шарудить-говорить
ясно-зелена куга і пахне, — аж пашить — так пахне, — дику м'ята-рута!

Серед очеретів тих густо-буйних озера-свічада, а на озерах латаття,
а на озерах білі лілеї і килими-килими-килими з темно-зеленої ряски...

А серед озера — плеса, де скидаються щуки, як ночви, де пускають
бульбашки золотаві карасі — "Ну, їй-богу, як лопата", і лини — "Ох, і лини,
ви зроду не повірите!"...

І падають на ті озера чирята, падають крижні й широконоски...

І скрізь, скрізь, поміж очеретами річок наших, — невеличких і
величких, — і обов'язково "біле" озеро і обов'язково "комишувате". А

потім уже назви озер-свічад пішли чи від прізвища колишнього хазяїна, чи від якоїсь події, що її свідком були ті свічада-озера...

Може, січа там була з турками чи з татарами, може, якась буйна чи сумирна голівонька смерть у тому озері прийняла, то й буде тоді "татарське" альбо "турецьке" озеро, "Марусине", "Іванове" озеро...

А чи, може, князь якийсь древній над озером шатро свої розкидав, як на печенігів походом ішов — тоді його аж із прадавніх-давен прозивають "князь-озеро"...

А правнуки наші прозиватимуть озера на річках на наших, де страшні січі з гітлерівцями відбувалися, — "Ковпак-озеро", "Молодчий-озеро", і взагалі "Герой-озеро"...

...А біля села Сенькова, під горою, де закучерявився "Ріжок"-ліс, і озеро Сердюкове і і озеро Кирмасове...

І на Сердюковому озері, і на Кирмасовому — ряска і латаття, і лілеї, і м'ятний пах, і очеретяний шум, і карасі, і щуки, і соми...

— Ви на Кирмасовому були?

— Ні!

— Ой! Та там же качви тої, як гною!

II

Ви коли-небудь полювали з крякухою?

І взагалі ви знаєте, що таке ість крякуха?

Не знаєте?

Ай-ай-ай-ай! Як же це так, що ви не знаєте, що таке кр-якуха?!

Крякуха, або як її ще звать — "підсадна" качка, така ніби собі звичайнісінька зовні вуточка, менша від свійської, менша від крижня, але більша за чиря.

Дехто запевняє, що крякуха — це і помісь дикої й свійської качки, що для того, мовляв, щоб добути качок-крякух, треба навесні пустити свійську качку на озеро, щоб її там "потоптав" дикий селезень, і тоді, з таким от способом запліднених яєць свійської качки, вилупляться крякушенята...

А виходить, що зовсім воно не так.

Крякухи, особлива порода качки, виведені, як нам розповідали, давненько вже в Тульській ніби губернії, звідки вони й розповсюдилися по всій країні.

Крякуха сіренька, забарвленням пір'я скидається на крижня, але менша, як говорено вже, від крижня.

Характерна її особливість та, що коли вона бачить чи чує навіть у повітрі льот чи то поодинокі качки, чи качиної зграї, вона "кричить", "крякає", закликаючи літаючих своїх родичів присісти до неї познайомитися.

— Ках! Ках! Ках! Пожалуйте до мене! Ках! Ках! Ках! Дуже вас прошу! Ках! Ках!

Ото, значить, і править крякуха за принаду для диких качок.

Хочете знати "техніку", тобто, як крякуху пускати на озеро, чи на річку, щоб вона вам качок підманювала?

Дуже просто.

На одну лапку в крякухи нашивається панчішка така шкіряна, а до тої панчішки кільце невеличке прикріплене.

На довгому шнуркові, що прив'язується до кільця на крякушиній лапці, прикріплюється "грузило" — чи то гирка, чи просто собі важкенький камінь, який поринає на дно в озері, а на шнурку плаває прив'язана крякуха, мов на котві, на якорі.

Даєте їй невеличку площу, ну так чотири-п'ять квадратних метрів плеса, де вона, купаючись та тихенько кахкаючи, плаває.

А ви на човні забираєтесь у густу кугу чи в очерет, замасковуєтесь, сидите й чекаєте...

Та, сидячи, від скуки перемовляється з крякухою:

— Тась! Тась! Тась!

А вона вам на відповідь тихенько й лагідно:

— Ках! Ках! Ках!

Аж ось крякуха різко й тривожно, аж ніби захлинаючись:

— Ках-ках-ках! Ках-ках-ках!

В голосі тривога, неспокій, істерика, і сама вона аж ніби пірнути в воду збирається.

Стежте! То шуліка-яструб наглядів вашу крякуху й кружляі над нею!

Не ловіть гав! Бо стрілою впаде яструб, і не матимете ви крякухи...
Пильненько вдивляйтеся, чи не промайне у воді чи на очереті тінь від крякушиного погубителя...

І не вагайтесь, як помітите його:

— Бах!

Встрелили ви яструба чи не встрелили, а проте одігнали; вдруге навряд чи заманеться йому поласувати вашою крякухою...

Заспокоїлась крякуха, заспокоїлись ви...

Чуїте знову:

— Ках! Ках! Ках!

Але це "ках" якесь непевне, байдуже...

То птичка пурхнула через озеро; може, очеретянка, може, бугайчик, а може, по рясці пробігла чорнявенька дика курочка.

І знову тихо...

І от вам призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках!

Скільки ніжності й кокетства лукавого в голосі...

— Я тут! Я тут! До мене, друзі!.. Ви дивитесь угору — пропливаї зграйка чирят... Не всі обов'язково сідають на крякушин заклик, але часто-густо все-таки сідають...

III

Ну, ходімте з вами на озеро Кирмасове. Воно недалечке від села — ну, може, за кілометр... Там, у Кирмасовому озері, дід Кирило карасі ловить, там в очереті стоїть його човен, а понад очеретом сохнуть розіп'яті ятери...

— А чи ж потрапите ви в озеро? — питаї дід Кирило. — Я взавтра ятери не ставлятиму, підіть, посидьте з крякухою. Вчора я, як уїздив в озеро, таких крижнів ізнялося, — штук, мать, із дев'ятнадцять! І чирята були... Тільки ж чи потрапите ви в озеро, бо стежка туди осокою, ледь-ледь помітна? А само воно, озеро, густим очеретом обросло. З дороги ніколи не скажете, що там і озеро. Може, підійти до вас та провести? — пропонуї свої послуги дід Кирило.

— Ні, діду, ви розкажіть, які прикмети і до того озера, де повертати на стежку через осоку! Я сам утраплю, а ви поспіть, бо піду я раненько, вдосвіта!

— Так, ви отак, — повчаї дід Кирило, — підете оцією дорогою понад Осколом, до лісу "Ріжка"... Ітимете, ліворуч під горою побачите стіжки сіна. Один стіжок, другий. третій. Як уже нарахуїте три стіжки, трохи пройдіть далі й дивіться праворуч. Будуть над дорогою берестки. Так дійдіть ви до самого останнього берестка, він найтовший, отам уже й дивіться на осоку. Берег там геть увесь ув осоці. Там ви запримітите таку через осоку ніби стежку. Вона, власне, не стежка, а так ніби осока трохи прим'ята, бо ніхто туди в озеро не входить, крім мене. Ви й прямуйте тією стежкою до очерету. Там побачите в очереті ніби такі "ворота", як підійдете близько до очерету, бо здаля тих воріт не видно. Коли доходитимете до очерету, буде вода, але її, води тої, не глибоко, в

чоботи не наберете: йдіть сміливо. Як увійдете в очеретяні "ворота", побачите мого човна. Човен, сказати правду, плохенький, тече, та там коряк лежить, — будете вихлюпувати. Потік гемонський човен! Це вже третій рік, як він тече: ніяк не зберуся законопатити й засмолити. Та то нічого, він видержить, частіше тільки воду вихлюпуйте. Весельце з собою візьміть, бо я без весла ятери становлю, я з дрючком. Пливіть протокою між двома стінами з очерету, протока хоч і вузенька, та проте човен пролізе, — вона вас і виведе в озеро. Тільки ж глядіть, не зачепіть та не поваляйте моїх ятерів. Як виїдете в озеро, прямуйте на той його край, там більше качки сідають. Там і плесо підходяще, де крякуху пустить, і кущі куги, де дуже добре можна заховатися, — качка й не помітить...

...Раненько вдосвіта ви берете рушницю, весло, кошика, де покахкуі крякуха, і йдете на Кирмасове озеро...

Темно. Кукурікають півні...

Ви минули останню на селі хату. Спереду вдалині темні ліс "Ріжок". Праворуч блищить Оскіл, потихеньку шумлять очерети.

Отут запроектовано колгоспну гідроелектростанцію.

Ви пильно вдивляйтесь ліворуч, де мають бути стіжки сіна.

Починаються кущі... Ось і перший стіжок, ось і другий, і третій...

А де ж останній бересток? Найтовщий?

Ага! Ось і останній, найтовщий бересток!

А де ж стежка через осоку?

Ви довгенько ходите понад осокою, вдивляйтесь, шукайте, де прим'ята осока...

Ось вона!

Ви впевнено йдете "прим'ятою" осокою, доходите до очерету. "Воріт" в очереті нема. Перед вами стіна густо-го-прегустого комишу, який ніби насміхається з вас:

— Ну що — знайшов? Ш-ш-ш! — кепкуючи, шарудить очерет.

Ви повертайтесь на берег і знову шукайте "прим'яту" осоку. Шукайте, шукайте і зовсім несвідомо мимрите:

В нашем саде,

В самом заде —

Травушка помятая, —

Не работа меня сушнт,

А любовь проклятая.

Ви ловите себе на цих несвідомих співах і лаітесь:

— А справді-таки — не работа тебе сушить, а любов... тільки не "проклятая", а таки справжня любов до природи, — до свічада-озера, до тихих плесів, до посвисту качиних крил...

— Ні, таки оце та стежка, оце "прим'ята" осока! Ви бредете знову до очерету. Ось і вода... Чавкають чоботи, які ви з трудом витягаєте з

баговиння, видирайтесь на купину, і потім, з купини на купину перестрибуючи, наближаєтеся до очерету...

— Ні, таки — ось щось таке, ніби "ворота"! Човпайте багнищем у ворота! Ось і човен! Над очеретом стрілою метнулося чиря. Крякуха ваша в кошику, почувши шум чирячих крил, зразу:

— Ках! Ках! Ках!

А ви їй:

— Тась! Тась! Тась! Не кричи, голубочко, зараз виїдемо на озеро, плаватимеш на плесі, тоді вже й кричатимеш!

Виштовхавши човна на глибоченьке місце, ви сідаєте і правуєте на озеро...

— Човен — непокірний... Він обов'язково хоче носом уїхати в дідів Кирилів ятір...

Ви його вирулюєте на середину протоки, ніс ятера не зачепив, а зачепили ви його, того ятера, веслом, ятір падає на вас якраз своїм гузирем, голова ваша проскакує в гузир, і ви вже ніби карась...

Та проте, кінець кінцем, ви вирулюєте на озеро, правуєте до плеса, прив'язуєте крякуху до грузила, — простісінького собі каменя.

— Бульк! — камінь у воду, і крякуха ваша, купаючись, плаває по плесі... Швидесенько запливаєте в кугу, — густий-густиий куш куги посеред озера! — пригинаєте кугу над кущем і сидите, немов ви в зеленому курені... Заряджена централка лежить у вас на колінах, ви весь увага, весь напруження.

Сірії... Над озером туманиться...

Ось пискнула очеретянка. Сіренька маленька пташечка вже прокинулася, вона із спритністю неймовірного акробата перестрибує з очеретинки на кугу, охоплює своїми лапками такісіньку стеблину і гойдається...

Вона вас зовсім не боїться... Гойдайтесь просто над вашою головою: ось-ось за кашкета зачепить...

Пробігла зеленим килимом із ряски курочка. Зупинилася проти човна й дивиться здивовано: вона тут ціле літо живе, а такого ще не бачила.

Ви поворухнулись, — курочка метнулася і зникла... Крякуха покахкує спокійно:

— Ках! Ках! Ках!

Нема, значить, нічого ще...

Аж ось зненацька щось велике шугонуло біля вашого човна й почепилося на кузі, обхопивши лапами кілька стеблин одразу. Стеблини нахилилися аж до самісінького човна...

Дивиться на вас великий, рудо-сірий птах, незграбний і остовпілий...

Він теж ніколи в житті не бачив у цій кузі ні човна, ні письменника... Він — просто отетерів, дивиться широко розплющеними очима, закам'янілий...

А-а! Та це ж бугай, водяний бугай, що лякає дітей своїм гучним над очеретами:

— Бу-у-у! Бу-у-у!

Невеличкий ваш рух, і бугай, шумно прорізаючи кугу, зникає.

Крякуха наполохалась:

— Ках! Ках! Ках!

— Тась! Тась! Тась! Спокійно! Бугай ніякий твій не ворог!

...Сонце! Сонце! Його перші промені вдарили по очерету, по кузі, по плесі...

Золотою зробилася ряска, плесо — вогняне дзеркало, і в тому дзеркалі купається золота крякуха...

Розтанув туман...

Раптом призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! — заливається крякуха.

Високо-високо проплив над озером табун крижнів...

Не приземлив його крякушин крик-заклик; помчав далі...

Ой, що це таке?

Крякуха щось дуже далеко від каменю попливла.

— Тась! Тась! Тась! Куди це ти?

А вона тріпонула крильцями і попливла... в очерет: одв'язалась!

— Тась! Тась! Тась!

Та де там?! Десь уже далеченько в очереті обзивається:

— Ках! Ках! Ках!

Може, то вона обзивається на ваше "тась! тась! тась!", а може, зустрілася з крижнем, знайомиться!

Прощай, крякухо! Перший раз не поталанило!

А Іван Кирилович (чия крякуха) дуже пильно просив та наказував:

— Дивіться ж, щоб не одв'язалась! Вони, крякухи, такі: носиком розпетльовують вузол на кінці, і бувай тобі здорова!

Ой, що ж робити?! Що ж тому Іванові Кириловичу казати?!

Та не завжди крякуха розв'язується... То в новака-крякушника так іноді буває...

А як нормально: крякуха плаває, хлюпочеться, покахкує...

І от вам призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! Ках!

То обережна лиска впливла з очерету. Вона озирається на всі боки, схиляє голову на лівий бік і правим оком дивиться на небо, на сонце. Вона ж чула, а може, й бачила, що в озеро в'їхав човен, а тепер нікого немаї, тільки на плесі качечка свободна плаває і, нікого не боячись, купається... Обережненько, тихесенько колупаючись у рясці, лиска пливе до крякухи...

Ах! Яка ж ти, лисочко, довірлива.

На крякушин крик-заклик по-різному реагують пролітні зграйки качині й поодинокі дикі вутята.

Ось летить згряя чирят, їх дванадцятро.

Почувши крякуху, вони раптом повертають до озера, облітають озеро один раз, потім зникають за очеретами, знову з'являються над озером уже трохи нижче. Ой, які обережні! Пильно роздивляються, чи нема чогось на озері небезпечного...

Ви сидите в човні, вкритім кугою, і анішелесь!

Тоді вони падають на озеро, ніби їх хтось із підситка висипав.

Але падають далеченько від крякухи, врозбрід, не купою.

Впали і хвилинку сидять, мов опудала, нерухомі...

А потім уже поволеньки починають одне до одного підпливати, наближаючись до крякухи...

Ви не ворухітесь, чекайте, коли вони оплинуть до купи, щоб одним пострілом звалити, ну, як не всі дванадцять, то принаймні хоч трохи менше... Але трохи...

А то — сидите ви, замислившись, або нагляділи в кутку курочку й спостерігаєте її, як вона по рясці перебігає...

Крякуха спокійно покахує...

Ви перевели погляд на крякуху, а там уже не одна качка, а трійко плаваї...

Коли вони прилетіли, як вони опинилися біля крякухи — ви тільки плечима знизуїте. Ви вдивляїтесь: де ж крякуха ваша, а де гості?

Нарешті розібрались...

— Та відпливіть же ви від крякухи, бо не можу я стрельнути — можу крякуху зачепити...

І коли вони, перебираючи носом ряску, одпливають, — тоді — бббах! Бабббах!

— Ках! Ках! Ках! — крякуха.

І каменем на неї падають пара крижнів... Аж крякуха перелякалась, і сіпонулась од них...

Вони спливають до купи... Здаїться, крякухи не зачеплю, бо ваша "Новотного" б'ї купую.

Ви цілитесь у першого, що ближче до вас, з надїєю, що зачепите й другого за ним...

А знаїте, як цілитись у сидячу качку?

Не в неї безпосередньо треба націлятись, а під неї,

Бах! — перший крижень закрутився на місці і раптом поринаї, другий з криком зриваїться і летить на вас. Цього ви б'їте вльот... І уявіть собі-падаї і цей... Тим часом виринаї перший.

Гордістю так і пашить від вас!

От якби побачили ті, що завжди запитують вас, бачачи качки на ваших тороках:

— Чи дорогі тепер качки?

— А як сяде хмарою на плесі табун крижнів — може, тисяча, може, дві тисячі, може, п'ять тисяч?!

Та що там говорити: полювання з крякухою дуже добутиве, спокійне полювання, особливо для мисливців, котрі вже в літах, котрим уже бродити по болотах та лазити по очеретах, сказати би, важкувато...

Тільки не захоплюйтесь дуже...

Убили десятків чотири або п'ять і йдіть собі додому... Не треба обов'язково п'ятсот чи тисячу! То дуже багато...

А так — одну на борщ, а одну на смаженину — з яблуками чи з брусничним варенням, — і буде з вас!

IV

Дід Лука кріпкий був узагалі мисливець, а ще кріпший крякушник. І крякухи в нього були такі, як ні в кого в світі.

— Я, — розповідав дід Лука. — пустю, було, крякуху й сидю! Коли ось — хмара! Сіла біля крякухи сила-силенна крижня! Може, тисяча, може, дві, може, п'ять тисяч! Я задивився та як попхну з обох стволів разом! Як же ж вони знялися, ну, я вам скажу, як буря! І ні одної не лежить! А я й не туди, що попхнув я з обох стволів не в качок, а в очерет! Заворожили вони мене! Да!

Дід Лука ніколи не говорив: "вистрілив" чи "стрельнув", а завжди він говорив "попхнув".

— Да, так одного разу сидю я з крякухою! Коли воно як налетіло, ну, як тої хмари! Може, тисяча, може, дві, може, п'ять тисяч! Хіба їх полічиш, коли воно одно одне давить. Я вицілив та як попхну з обох стволів разом! Під'їзду човном, підбираю. Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять... П'ятнадцята... на вірьовочці. Крякуху вбив! Ох же ж і крякуха була! Одна в світі!

* * *

Розчудесна штука — полювання з крякухою на чудесному "Ковпак-озері"!

Так воно, те озеро, скоро прозиватиметься.

1948